

Shakespeare

interpretat de **Adrian
Papahagi**

**Titus Andronicus
Hamlet**

Ediția a II-a

POLIROM
2024

Cuprins

<i>Lămurire preliminară</i>	5
Titus Andronicus.....	11
Hamlet.....	55
<i>Apendice. Textul lui Hamlet</i>	231
<i>Texte citate</i>	251

Pe meterezele iernatice din Elsinore gerul e amar, iar Francisco mărturisește că-i e rău la inimă (*I am sick at heart*). Trebuie păstrate în traducere și *sick*, și *heart*. „Inima mi-e grea”, traduc Vladimir Streinu și, după el, Leon Levițchi și Dan Duțescu¹. Dar de ce i-ar fi grea inima lui Francisco, are ceva pe conștiință? Ion Vinea trece grațios peste replică, traducând „Sunt sloi”². Rămâne doar frigul, nu și răul difuz care otrăvește inima tuturor. „Și-s amărât”, traduc Violeta Popa și George Volceanov, dar amărăciunea e altceva decât răul, greața care pătrunde

-
1. William Shakespeare, *Hamlet, Prinț de Danemarca*, ed., trad., intro, note, com. Vladimir Streinu, București: Editura pentru Literatură, 1965, p. 5; *Hamlet*, trad. Leon Levițchi și Dan Duțescu, în Shakespeare, *Opere complete*, vol. 5, București: Univers, 1986, p. 327.
 2. William Shakespeare, *Henric al V-lea, Hamlet, Othello, Macbeth, Poveste de iarnă*, trad. Ion Vinea, București: Univers, 1971, p. 147.

până-n suflet¹. Într-un studiu celebru, Caroline Spurgeon consideră că imaginea dominantă în piesă e boala (*sickness*)². Cert e că Gertrude vorbește despre sufletul său bolnav (*my sick soul*, IV.3, 17), Hamlet crede că gândul bolnăvicios ucide fapta (*is sicklied o'er with the pale cast of thought*, III.1, 84), iar Claudius vede crimele lui Hamlet ca o boală, un ulcer care-i afectează regatul (*diseases desperate grown*, IV.3, 9; *the quick of th'ulcer*, IV.7, 121). Referințele la diverse boli sunt însă mult mai numeroase.

Francisco, Barnardo și Marcellus au și o funcție corică. Ei sunt vocea poporului, care exprimă sila, frica și răul din regat. Coincidență sau ecou, *Orestia* lui Eschil debutează tot cu un străjer care deplânge decăderea casei Atrizilor:

-
1. Trad. Popa și Volceanov, p. 161.
 2. Caroline F. E. Spurgeon, *Shakespeare's Imagery and What It Tells Us*, Boston: Beacon Press, 1960 (1935), pp. 316-320.

Deodată'mi vine jale și oftez și căinez
 Blestemul ce-a căzut pe casa ast' amară
 Ce-așa de falnic a'nflorit odinioară¹.

Argosul geme sub blestemul aruncat de canibalul fără voie Thyestes asupra fratelui ucigaș, Atreu. Relele s-au adunat, de la uciderea Iphigeniei până la adulterul Clitemnestrei cu Egist. La fel, întreaga Danemarcă, până la ultimul străjer de pe metereze, e bolnavă, infectată de incestul regal și de fratricidul care ne va fi în curând revelat. Răul pe care îl simte paznicul Francisco anunță infecția care a pătruns până în inima regatului, în creiere și-n suflete, căci misteriosul *hebenon* (I.5, 63; va fi sugerat cineva soluția *Hebe non*, „netinerețe”?) turnat în urechea fostului rege a otrăvit întreg corpul politic. Uciderea unui monarh are dimensiuni mistice, căci știm de la Ernst Kantorowicz că regele are două corpuri, cel natural, perisabil, și cel

1. Trad. Murnu, p. 16.

mistic – corpul politic al întregii națiuni¹. Shakespeare teoretizează amplu această credință în *Richard al II-lea*. Claudius însuși cunoaște că regii beneficiază de o providență specială (*there's such divinity doth hedge a king*, IV.5, 123), iar Hamlet sugerează că uzurpatorul nu este unit legitim cu corpul politic danez atunci când, întrebat unde e corpul lui Polonius, răspunde:

The body is with the King, but the King is not with the body. The King is a thing. [...] Of nothing.

(IV.2, 25-28)

Corpu-i unde-i Regele, dar Regele nu-i unde-i corpul. Regele e un lucru – [...] de nimic.

La rândul lui, Laertes îi explică Ofeliei că Hamlet nu e un simplu om, ci viitor

1. Ernst H. Kantorowicz, *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997 (1957).

cap al corpului politic, de care depinde binele întregului regat (I.3, 19-23). Obișnuiți, de la romantici încoace, să reducem piesa la eroul ei, uităm preocuparea constantă a lui Shakespeare pentru corpul politic, pentru stat. În piesa discutată anterior, Marcus Andronicus vorbește despre reconstituirea corpului ale cărui membre fuseseră mutilate. De altfel, acesta e sensul religios al tragediei: regenerarea societății măcinate de excese, de crime și de greșeli. În fiecare din primele scene ale piesei apare preocuparea pentru binele Danemarcei, pentru întregul stat. E faimoasă replica lui Marcellus după a doua apariție a fantomei, „Ceva e putred în statul danez/în starea Danemarcei” (*Something is rotten in the state of Denmark*, I.4, 90). Pentru Horatio, aparițiile fantomei anunță „vreo stranie tulburare-n statul nostru” (*some strange eruption to our state*, I.1, 68). Claudius e agasat la gândul că Fortinbras consideră „statul nostru dezmembrat, ieșit din matcă” (*thinks our state to be disjoint and out of frame*, I.2, 20). Totodată *state* înseamnă și

„stare”. Starea generală e greața, răul anuțat de Francisco din primele cuvinte ale piesei.

În fine, dacă nu suprainterpretez, ceea ce e mereu un risc când îl citim pe Shakespeare, nici ultima replică a lui Francisco nu e lipsită de ironie. „N-a mișcat șoarec”, dar fantoma care bântuise nopțile trecute stă să revină. În noaptea moartă și înghețată, natura e neclintită, sufletele sunt paralizate, dar supranaturalul se pune în mișcare. În fine, să nu uităm că piesa lui Hamlet se va numi *Cursa de șoareci (Mousetrap)*, dar singurul dăunător pe care-l prinde e Polonius, ucis după perdea ca un șobolan (*How now! A rat!*, III.4, 22). Cât contează, în această lume ostilă, planurile sau agitația bieților oameni și șoareci, ocupați să scape de curse în drumul inevitabil către moarte?

Noaptea păcatului, silei și ignoranței e animată de apariția fantomei. Întreaga piesă stă sub semnul iezmei¹. După cum spune

1. Mi-a adus aminte de acest vechi cuvânt Cezar Bolliac, „Șakspear”, *Curiosul* 1 (1836),